

ӘОЖ 368 (574)

¹Д.Б. Досалянов, ²А.Б. Садвакасова*¹Т. Рысқұлбеков атындағы Қазақ экономикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.²«Eurasia» жоғары бизнес мектебі, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: aimasha_06@mail.ru

Қазақстан Республикасында сақтандыру қорғанысын қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-құқықтық негіздері

Қазақстан экономикасы дамуының қазіргі кезеңі өндірістің төмендеуін тежеу мен тұрақты экономикалық өсу үшін негіз құруға бағытталған нарықтық қайта құру фазасына өтумен сипатталады. Нақ осы мәселе – Қазақстан дамуының ұзақ мерзімді мақсаттар мен стратегияларында көрініс тапқан “шетелдік инвестициялар мен ішкі жинақтардың жоғары деңгейі тән ашық нарықтық экономикаға негізделген экономикалық өсу”. Мемлекет экономикасындағы сақтандырудың нарықтық қатынастар инфрақұрылымының қызмет етуінің негізгі элементі ретіндегі рөлі артауда. Бұл жерде экономикалық инфрақұрылымға сақтандыру механизмін енгізу мен мемлекеттегі сақтандыру нарығының өз инфрақұрылымын құру сияқты екі параллель процесс жайлы сөз болуда. Жүргізілген зерттеулерге сәйкес, сақтандыру нарығының мәні – адамдардың, шаруашылық құрылымдардың, кәсіпкерлік және коммерциялық фирмалардың, өндірістік кәсіпорындардың әртүрлі кездейсоқ жағдайлардан сақтық қорғауға деген қажеттіліктерін қанағаттандыруда. Сақтандыру нарығының экономикалық мәні материалдық немесе басқа да нұқсан келтіре алатын сақтандыру тәуекелінің болуымен шарттастырылған қайта бөлушілік ақша қатынастарымен сипатталады.

Түйін сөздер: сақтандыру нарығы, сақтандыру заңнамалары, ұйымдастырушылық-құқықтық негіздері.

Д.Б. Досалянов, А.Б. Садвакасова

Организационно-правовые основы обеспечения страховой защиты в Республике Казахстан

Страхование представляет собой отношение по имущественной защите интересов физических и юридических лиц (застрахованных) при наступлении определенных страховых случаев посредством выплаты страховых возмещений за счет денежных фондов, формируемых страховщиками из уплачиваемых им страхователями страховых платежей, а также из иных источников, не запрещенных законодательством. Экономическое развитие страны неизбежно сопровождается увеличением спектра рисков и, следовательно, расширением потребностей в страховании. Опыт развития рыночного хозяйства свидетельствует о необходимости государственного регулирования деятельности экономических субъектов. Сказанное относится и к страхованию. Страхование, как и любая деятельность, без современных законодательных актов, крепкой и стабильной правовой и нормативной базы, касающейся порядка организации и деятельности страховщиков, теряет смысл в жесткой рыночной экономике. Без государственного управления и регулирования эта сфера не может обойтись и сейчас. Ключевые слова: страховой рынок, страховое законодательство, организационно-правовые методы.

D.B. Dossalyanov, A.B. Sadvakassova

Organizational and legal bases of ensuring insurance protection in the Republic of Kazakhstan

Insurance represents the relation on property protection of interests of natural and legal entities of the certain insured events (insured) at approach by means of payment of insurance compensations for the account of the monetary funds formed by insurers of insurance payments paid to them by insureds, and also from other sources which haven't been forbidden by the legislation. Economic development of the country is inevitably accompanied by increase in a range of risks and, therefore, expansion of requirements for insurance. Experience of development of a market economy testifies to need of state regulation of activity of economic subjects. Told treats and insurance. Insurance, as well as any activity, without modern acts, the strong and stable legal and regulatory base concerning an order of the organization and activity of insurers, loses meaning in rigid market economy. This sphere can't do without public administration and regulation and now.

Key words: Insurance market, insurance legislation, organizational and legal methods.

Қазақстанның сақтандыру нарығы Қаражат министрлігінің тікелей қарамағынан мемлекеттік сақтандыру органдарының қарамағына ауысу негізінде мемлекеттік сақтандырудың қайта құрылған мезетінен бастап қалыптаса бастады. Демек, тек нарықтық қарым-қатынастың артықшылығын пайдаланатын мемлекеттік сақтандырудың жаңартылған жүйесі ғана сақтандыру қорғанысының қажетті деңгейін қамтамасыз ете алады, ақша-қаражаттық үрдістерді реттеуде лайықты рөл атқара алады.

Сақтандыру нарығына жаңа сақтандырушыларды жіберудің ерекшелігі Қазақстан Республикасында алдын ала территориялық өкімет органдарында заңды тұлға ретінде тіркелген сақтандырушыларға лицензия беру болып табылады. Жалпы, бұл механизм әлемдегі көптеген елдерде қолданылатын тәжірибеге сәйкес келеді, бірақ сонымен қатар оның біршама кемшіліктері де бар [1]. Ол, біріншіден, лицензия алу барысында оны тексеруге және құрылтайшылар құрамына әсер етуге мүмкіншілік бермеу, олардың төлем қабілетімен танысуға, капиталының пайда болуы және т.с.с. білуі мүмкін нәрселердің болмауымен анықталады, ал басқа мемлекеттерде сақтандыру кәсіпорындарын бекітуде ол міндетті түрде талап етіледі. Егер сақтандырушы жекелеген келісімшарттар бойынша өзінің жеке қаражатынан 10 пайыз жоғары міндеттемелер алатын болса, онда оған да осындай тәуекелді қайта сақтандыру міндеттеледі [2].

Сақтандыру нарығын реттеуде оның жемісті қызмет етуіне алғышарттар мен жағдайларды қалыптастырудың мақсатты әрекетті үрдісі маңызды рөл атқаруы тиіс, оларды тұжырымдамалық негізде төмендегідей топтастыру ұсынылады [3]:

- сақтандыру мекемелерін және жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың ақшалай қаражаттарын шоғырландыру еркіндігі;

- сақтанушыларға несиелік, есептесу, кассалық, делдалдық және басқа да қызметтер түрін көрсету барысында ең тиімді, қолайлы режимді қамтамасыз етудің мақсатты бағыттылығы;

- сақтандыру ісі формаларының көптүрлі – акционерлік, өзаралық, мемлекеттік мекемелер, кэптивтік болуын мойындау;

- қажетті заң актілерін қабылдау, әртүрлі сақтандыру қоғамдарының жарғыларын, бірегей

іс құжаттарын, бухгалтер пен есеп берушілікті дайындау;

- сақтандыру қызметінің формаларды, әдістерді және түрлерді таңдауына кең мүмкіншіліктер беру;

- сақтандыру ісін ғылыми-ақпараттық және мамандар жағынан қамтамасыз етуді дамыту.

ҚР сақтандыру нарығын дамытудың 1996-1998 жылдарға арналған негізгі бағыттары еліміздің сақтандыру нарығын әрі қарай дамытудағы жалпы мемлекеттік бірінші кезектегі шаралар ретінде жасалған, ол өкіметтің 1996-1998 жылдарда реформаларды тереңдету бойынша әрекеттері бағдарламасының іс-шараларымен үйлестірілген.

Сақтандыруды ұйымдастыру бойынша заңдық-құқықтық базаны жетілдірудің ең маңызды элементі болып ҚР 2000 жылдың 18 желтоқсанында қабылданған «Сақтандыру қызметі туралы» Заңы табылады, онда сақтандыру қатынастарының спецификасы ескеріле отырып, сақтандыру нарығының қызмет етуі үшін қойылатын талаптар нақты қарастырылған. Сақтандыру қатынастарына, біріншіден, нақты сақтандыру келісімшартына қатысатын тараптар – сақтандырушылар мен сақтанушылар, екіншіден, басқа заңды және жеке тұлғалар – сақтандырылған (пайда көрушілер), сақтандыру агенттері мен брокерлер, банк мекемелері, қаражаттық, салық, құқыққорғау органдары, мемлекеттік өкімет ұйымдары мен тағы басқалары қатысады.

Сақтандырудың елеулі емес шарттарына: келісімшартты рәсімдеу процедурасы, сақтандыру төлемінің (жарнасының) мөлшері, оны төлеу тәртібі мен мерзімі, келісімшартты мерзімінен бұрын тоқтату негіздері, келген зиянды анықтау және сақтандыру төлемін төлеуді анықтау тәртібі, франшиза мөлшері, таластарды шешу тәртібі, келісімшарттың алғашқы шарттарын өзгерту және басқа шарттар жатады [4].

Әдетте, маңызды емес шарттар келісімшарт жасасу барысында сақтандыру ережелерін ұсынады, олар сақтанушы білу үшін қабылдайтын мәліметтер болып табылады [5]. Өкінішке орай, қазіргі уақытта сақтандыру компаниялары қарастыратын сақтандыру жағдайларында, әсіресе сақтандырудың міндетті түрлеріне қатысты, олардың уәкілеттіліктерін азайту үрдісі байқалуда [6].

Қазіргі уақытқа дейін қолданыста болып отырған ҚР «Сақтандыру қызметі туралы» Заңында төмендегі жағдайлар нақты анықталған [7]:

1. Қазақстан Республикасы резиденттеріне де, сондай-ақ елімізде тұрақты тұратын резидент еместерге де сақтандыру қорғанысына тең құқық берілген.

2. Жинақ (адам өмірін сақтандыру) және жинақ емес (жалпы сақтандыру) сақтандыру жіктемесі анықталған.

3. Сақтандыру ұйымдары қызметінің түрлері анықталған, атап айтқанда, өз капиталы мен сақтандыру қорын инвестилеу, жинақ сақтандыруының келісімшарты бойынша сатып алу көлемінде несие беру, кеңес беру қызметін көрсету, арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету мен әдебиетті сату немесе мүлікті жалға беру, мамандар біліктілігін көтеру мақсатында оқуды ұйымдастыру және өткізу, сақтандыру делдалдығы.

4. Жеке тұлғалар мен заңды тұлғалар, ҚР резиденттері мен резидент еместері сақтандыру ұйымының құрылтайшысы және акционері бола алады.

5. Сақтандыру ұйымының акцияларын орналастыру барысында олар тек ұлттық валюта түрінде ақшалай төленуі тиіс, ал жарғылық капитал мөлшерін ҚБА анықтайды.

6. Сақтандыру қызметіне лицензия алғанға дейін компания сақтандыру ұйымын құруға рұқсат алуы тиіс, ол сақтандыру қызметін ұсынушы үміткердің дайындығын анықтауға мүмкіндік береді. Рұқсат алу үрдісі Мемлекеттік уәкілеттік органға құжаттар пакетін өткізуге негізделген.

7. Еншілес ұйымдар мен филиалдарды құру мен қызмет етуінің ортақ ерекшеліктері көрсетілген, атап айтқанда, ҚР резиденті емес заңды тұлғаға еншілес сақтандыру ұйымын құруға тыйым салынған; сақтандыру компаниясы өз филиалын ашу үшін Уәкілетті органның келісімін алуға міндетті және т.с.с.

8. Актуарийдің, өкілетті аудитордың, сақтандыру брокерінің қызметін лицензиялау қажеттілігіне қойылатын талаптар бекітілген.

9. Сақтандыру ұйымының қаражаттық тұрақтылығы мен төлеу қабілетін қамтамасыз ету мақсатында пруденциалық нормативтер, нормалар мен лимиттер бекітіледі.

10. Қолданыстағы келісімшарттар бойынша қабылданған міндеттемелерді орындауды қамтамасыз ету мақсатында сақтандыру компаниялары сақтандыру төлемдерінің түскен көлемінен салалар бойынша сақтандыру қорын қалыптастырады.

11. Мемлекеттік Уәкілетті органдар сақтандыру ұйымдарына әкімшілік пұлақы салу, лицензияны тоқтату немесе қайтару, сақтандыру ұйымының акцияларын акционерлерден мәжбүрлі түрде сатып алу туралы шешім қабылдау арқылы және оларды жаңа инвесторға өткізу тәртібі негізінде санкциялар қолдана алады.

12. Сақтандыру ұйымдарын қайта құру мәселелері бойынша өз еркімен қайта құруға рұқсат бермейтін негіздер қарастырылған, олар бойынша, атап айтсақ, егер қайта құру сақтанушылардың мүдделерін бұзуға, қаражаттық тұрақтылықты қамтамасыз етудің минималды шарттарын бұзуға, ҚР заңнамаларына құжаттарды бермеу және сәйкес болмауына әкеліп соққан жағдайда өз еркімен қайта құруға рұқсат берілмейді.

13. Сақтандыру ұйымдарын жою, сақтандыруды қорғау сұлбасындағы несиегерлердің қатысуына байланысты талаптарын қанағаттандыру процедуралары анықталған, мұнда бірінші дәрежедегі орын жинақ сипатты келісімшарттарға (адам өмірін сақтандыру) және сақтандыру келісімшарттарына сәйкес сақтандыру жағдайлары туындау бойынша төлемдерді төлеуге беріледі.

14. «Сақтандыру қызметі туралы» Заңға сәйкес Қазақстан Республикасында қазіргі уақытта сақтандыру қатынастарын реттеудің мемлекеттік Уәкілетті органы Қаражат нарығы мен қаражат ұйымдарын реттеу жөніндегі Қазақстан Республикасының Агенттігі (ҚБА) болып табылады, оның сақтандыру қызметін бақылау бойынша төмендегі міндеттері мен уәкілеттіліктері бар:

– Республиканың сақтандыру нарығының қызмет етуі, сақтанушылар мен басқа тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдайды, сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарының, сақтандыру және қайта сақтандыру брокерлерінің қызметін мемлекеттік реттеу бойынша шараларды анықтайды және орындайды;

– өз құзыреттілігі аясында сақтандыру қызметі және оны бақылау бойынша сақтандыру

нарығының барлық субъектілері орындауға міндетті нормативтік құқықтық құжаттарды қабылдайды;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдары үшін жарғылық капиталдың минималды мөлшерін бекітеді;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдары, сақтандыру және қайта сақтандыру брокерлерінің қызметін лицензиялайды;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарын ашуға, олардың өз еркімен қайта құрылуына және жойылуына рұқсат береді, сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарына Республика территориясында да, Қазақстан Республикасының территориясынан тыс жерлерде де филиалдар мен өкілеттіліктерін ашуға келісім береді;

– Басқарма төрағасы мен мүшелерін, сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарының бас есепшісін, сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдары филиалдарының басшылары мен бас есепшілерін сайлауға (тағайындауға) келісім береді немесе бас тартады;

– сақтандыру қызметін атқаратын ұйымдарға тексеру (инспектілеу) жүргізеді;

– өзінің тексеру және бақылау міндеттерін орындау үшін сақтандыру нарығының субъектілерінен ақпарат алады;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарының, сақтандыру және қайта сақтандыру брокерлерінің бухгалтерлік, статистикалық және басқа да есеп беруінің тізімін, формасын, мерзімін анықтайды;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарының ассоциацияларынан, одақтары мен бірлестіктерінен, мемлекеттік мекемелерден сақтандыру нарығы жағдайына экономикалық сараптама жасау үшін және сақтандыру статистикасын дайындау үшін қажетті ақпарат алады;

– сақтандыру және қайта сақтандыру ұйымдарына, сақтандыру және қайта сақтандыру брокерлеріне берілген лицензиялардың әрекетін тоқтату үшін шешім қабылдайды, сондай-ақ заңнама көздеген негіздер бойынша сот жүзінде олардың қызметін тоқтату үшін шараларды орындайды;

– басқа мемлекеттердің сақтандыруды бақылаудың орталық органдарымен, халықаралық және басқа сақтандыру ұйымдарымен қарым-қатынастарда Қазақстан Республикасының мүдделерін қорғайды.

Қазақстанның сақтандыру заңнамаларын зерттеу сақтандыру қатынастарын жетілдіру мен дүниежүзілік сақтандыру нарығының қызмет ету жағдайына бейімдеуді жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Біздің еліміздегі сақтандырудың құқықтық қатынастары мемлекеттің экономикалық құрамдас бөлігі болып табылады және ол қоғам мүшелерін әлеуметтік қорғаудың ең басты жүйесі болып табылатын сақтандыруды қорғаудың қалыпты қызмет етуін қамтамасыз етуге арналған; мәселені осылай қою қолданыстағы заңнаманың сақтандыру төлемдерінен (сыйақы) басқа жерден (инвестициялық кіріс) сақтандыру қорын қалыптастыру мүмкіндігі бөліміне түзетулер енгізілу қажеттілігіне негіз болады, ал ол сақтандыру компанияларының, сондай-ақ жалпы сақтандыру нарығының қаражаттық әлеуетін нығайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар қазіргі жағдайда сақтандыру бизнесін жемісті дамыту үшін тек бәсекелесті сақтандыру қызметін көрсету мен оларды жүзеге асырудың оңтайлы арналарын құру жеткіліксіз болады, сондықтан салааралық өзара қарым-қатынас және сақтанушылар бірлестіктерімен диалогтар барысында мемлекеттік және атқарушы өкімет органдарында сақтандыру салаларының мүдделерін қорғау қажет.

Ұлттық экономикалық жүйелерде интеграциялық үрдістердің күрделену деңгейлеріне қарай жаһанды экономикалық нарық рөлі өседі, ал ол сақтандыру нарығында мемлекеттік реттеулерді де, өзін-өзі реттуді де реттеу үрдістері ретінде дамыту қажеттілігін нышанды түрде негіздейді. Сақтандыру нарығының өзін-өзі реттеу қажеттілігі нарықты әрі қарай дамыту және жетілдірумен, сақтанушылар сенімі сақтандыру қызметін сатуды өсірудің маңызды факторы болып табылатындықтан адал емес қатысушылар үшін кәсіби кедергі қалыптастырумен байланысты. Қазақстанда қазіргі кезеңде өзін-өзі реттеу элементтерін енгізудің негізгі факторы экономиканың даму қарқынымен салыстырғанда сақтандыру нарығының даму деңгейінің жеткіліксіздігі болып табылады. Өзін-өзі реттеу үрдістерін дамыту үшін заң базаларында бірқатар жақсы өзгерістер бар [8].

Қазақстандық сақтандыру нарығын мемлекеттік реттеудің бір қиындығы тәуекелдерді қайта сақтандыруды республикадан шеткері

жіберу бойынша операциялардың сенімділігін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл мәселе халықаралық қайта сақтандырушылар мен сақтандыру брокерлері үшін, халықаралық тәжірибе мен стандарттарды ескере отырып, рейтингтік жүйе енгізу арқылы шешілді. ҚР Ұлттық Банкі Басқармасының 2001 жылдың 31 наурызындағы № 86 Қаулысымен сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының қаражаттық сенімділігін анықтайтын рейтингтік агенттіктер тізімі бекітілді [9].

Қазақстандағы сақтандыру бойынша заң реформаларына талдама жасау, әртүрлі кезеңдерде қабылданған заң актілері олардың әртүрлі деңгейдегі әрекеттілігі арқылы Республикадағы сақтандыру нарығының дамуы мен жағдайына өз әсерін тигізгенін, яғни ол сақтандыру ұйымдарының сандары мен сапалық құрамында, сақтандыру қызметі спектрін кеңейтуде, сақтандырушылардың қаражаттық тұрақтылығы мен төлем қабілетінде және т.б. көрінетінін дәлелдеді [10]. Мемлекет (өкіметтің әртүрлі салалары арқылы) сақтандыруды дамыту үрдісіне әсер етуге қабілетті, ал нәтижесі жағымды

да, жағымсыз да болуы мүмкін, ол тек қандай да болмасын бір бағдарламаларды, соның ішінде индикативті сипатты да бола алатын бағдарламаларды, қабылдауға ғана байланысты емес, ең алдымен, заң базасын өзгерту арқылы жүзеге асырады.

Сонымен, сақтандыру қызметін заң жүзінде қамтамасыз етудің жағымды және жағымсыз мезеттері болуы мүмкін.

Сақтандыру саласында құқықтық вакуум айтарлықтай шамада толық болғанына қарамастан, қоғамның толыққанды өмір сүруінің барлық жақтарын реттеу үшін заң базасының бірегей нақты жүйесін құруға күш салу керек. Мемлекеттік реттеудің негізгі мақсаты отандық сақтандыру нарығын экономикалық дамыған елдердің даму деңгейінен төмен емес деңгейдегі өркениетті нарыққа жеткізуге жол ашатын институционалды саланы жетілдіру болу керек. Бұл мақсатқа жету үшін шектеулер саясаты қызмет жасауы тиіс, ал екінші жағынан, орынды ынталандыру саясаты жұмыс жасауы тиіс. Мемлекет тарапынан сақтандыру нарығын шеберлікпен реттеу жалпы ел экономикасын дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер

- 1 Баймағамбетова З.А. Страхование. – Астана: КазАТУ, 2010. – 162с.
- 2 «О страховании» Указ Президента РК, имеющий силу Закона от 3.10.95 № 2475 //Актуальные вопросы коммерческого законодательства и практика его применения: страхование. – Алматы: Изд-во Әділет пресс. – 123с.
- 3 2012 Global insurance Outlook: Generating growth in a challenging economy takes operational excellence and innovation.// Deloitte Research Paper. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.deloitte.com/view/en_CA/ca/industries/financialservices/insurance
- 4 Доклад «Система страхования» Курманов А. М., в сборнике международной конференции «Социальное обеспечение в условиях мирового кризиса» Астана 2010. 190 с.
- 5 Гражданский кодекс Республики Казахстан. Общая часть от 27.12.1994. Введен в действие с 1.03.1995.
- 6 Изиков Ш. Страхование через призму законов // Рынок ценных бумаг Казахстана. – 2006. – № 9-10. – С.54-56.
- 7 Закон РК. О страховой деятельности: принят 18.12.2000. №126-ІІ. Страховая деятельность Сборник нормативных правовых актов. – Алматы, 2005. – С.288.
- 8 Павлюченко В. Г. Страхование: учебное пособие / Москва, 2007. – 255 с.
- 9 Постановление Правления Национального банка РК №86 от 31.03.2001. «Об утверждении перечня рейтинговых агентств, определяющих рейтинг финансовой надежности страховой (перестраховочной) организации».
- 10 Пастухов Б.И. “Современное состояние страхового рынка” // №10. – 2008. – с-196.

References

- 1 Baymagambetova Z.A. Strakhovaniye . – Astana : KazATU 2010 . – 162s .
- 2 «O strakhovanii » Ukaz Prezidenta RK , imeyushchiy silu Zakona ot 3.10.95. – № 2475 // Aktual'nyye voprosy kommercheskogo zakonodatel'stva i praktika yego primeneniya : strakhovaniye . – Almaty: Izd – vo Edilet press . – 123s .

3 2012 Global'nyye strakhovaniya Perspektivy: Sozdaniye rost v slozhnykh ekonomicheskikh usloviyakh zanimayet kachestvo raboty i innovatsionnoy deyatel'nosti // Deloyt Nauchno-issledovatel'skaya rabota. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.deloitte.com/view/en_CA/ca/industries/financialservices/insurance.

4 Doklad «Sistema strakhovaniya» Kurmanov A.M. V sbornike mezhdunarodnoy konferentsii «Sotsial'noye obespecheniye v usloviyakh mirovogo krizisa». – Astana, 2010. – 190 s

5 Grazhdanskiy kodeks Respubliki Kazakhstan . Obshchaya chast' ot 27.12.1994 . Vveden v deystviye s 1.03.1995.

6 Izizov SH . Strakhovaniye cherez prizmu zakonov // Rynok tsennykh bumag Kazakhstana. 2006 . – № 9-10. – S.54 -56.

7 Zakon RK. O strakhovoy deyatel'nosti: prinyat 18.12.2000. – № 126- II. Strakhovaya deyatel'nost' Sbornik normativnykh pravovykh aktov. – Almaty, 2005 . – S.288.

8 Pavlyuchenko, V. G . Strakhovaniye: Uchebnoye posobiye / Moskva, 2007. – 255 s .

9 Postanovleniye Pravleniya Natsional'nogo banka RK № 86 ot 31.03.2001g. «Ob utverzhdenii perechnya reytingovykh agentstv , opredelyayushchikh reyting finansovoy nadezhnosti strakhovoy (perestrakhovochnoy) organizatsii».

10 Pastukhov B.I. « Sovremennoye sostoyaniye strakhovogo rynka « // № 10, 2008. – S -196.